

ISSN: 2545-0573

ФАОЛ ЖАМОАТЧИЛИК НАЗОРАТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ДЕМОКРАТИК ДАВЛАТ ҚУРИШ ВА ҚОНУН УСТУВОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДАГИ АҲАМИЯТИ

Лутфуллаева Феруза Бобокуловна

ТДЮУ магистранти

ARTICLE INFO.**Калит сўзлар:**

Халқпарвар давлат барпо этиш, жамоатчилик назорати, жамоатчилик назорати субъектлари, объекти, асосий принциплари, шакллари, ҳуқуқ ва мажбуриятлари, жамоатчилик муҳокамаси, жамоатчилик эшитуви, жамоатчилик экспертизаси, жамоатчилик фикрини ўрганиш, жамоатчилик назоратининг натижалари, жамоатчилик мониторинги

Аннотация:

Мақолада муаллиф томонидан мамлакатимизда мустақил фуқаролик институтларини ривожлантириш, давлат органларининг фуқаролар билан яқин ҳамкорлигини йўлга қўйиш, давлат органлари фаолияти устидан таъсирчан жамоатчилик назоратини ўрнатиш юзасидан комплекс чора-тадбирларни белгиланганлиги, халқ билан мулоқотнинг самарали механизмларини жорий этиш, жамоатчилик назоратини амалга оширишнинг замонавий шакллари ривожлантириш, ижтимоий шерикликнинг самарасини ошириш, фуқаролик жамияти институтларини ривожлантириш, уларнинг ижтимоий ва сиёсий фаоллигини ошириш, маҳалла институтининг жамият бошқарувидаги ўрни ва фаолияти самарадорлигини ошириш, оммавий ахборот воситаларининг ролини кучайтириш, журналистларнинг касбий фаолиятини ҳимоя қилиш каби масалаларга алоҳида урғу берилганлиги қайд этилган.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2022 LWAB.

Жамоатчилик назорати – фуқаролар ҳамда фуқаролик жамияти институтлари томонидан амалга ошириладиган назорат шаклидир¹. Бундай назорат воситасида давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари, уларнинг мансабдор шахслари томонидан қонунларга қай тарзда амал қилаётгани ва уларни қандай ижро этаётганини назоратга олинади. Дунё тажрибаси шуни кўрсатадики, жамоатчилик назорати фақат алоҳида фуқаролар, аҳолининг турли қатламлари ва кенг жамоатчилик манфаатларига хизмат қилибгина қолмай, балки замонавий давлатчиликни ривожлантириш, давлат бошқаруви самарадорлигини таъминлашда муҳим аҳамият касб этади. Зеро, жамоатчилик назорати қонунларнинг самарали ишлашини, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоясини, давлат тузилмаларининг такомиллашувини таъминлайди. Бу ўз навбатида ваколатли давлат органлари фуқаролардан, фуқаролик жамияти институтларидан келиб тушган таклиф ва мулоҳазалар асосида мамлакатда изчил ислохотларни амалга ошириш имкониятини беради.

Янги Ўзбекистонни қуриш, халқимизнинг кўп йиллик орзуларини рўёбга чиқариш, инсон

¹ А.Эминов. Жамоатчилик назорати ривожланишида янги давр. 205-бет

хуқуқларини энг олий қадрият даражасига кўтариш, мавжуд муаммоларга ечим топиш йўлида улуғ халқпарвар, демократик мақсадларимизга эриша бошладик.

Мазкур соҳадаги ислохотларнинг узвий давоми сифатида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон Фармони билан тасдиқланган 2022–2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт стратегияси 1-йўналиши ҳам бевосита инсон қадрини юксалтириш ва эркин фуқаролик жамиятини янада ривожлантириш орқали **халқпарвар давлат барпо этиш** мақсадларига бағишланди ва уларга эришиш механизмлари баён этилди. Ушбу йўналишда 12 та мақсад белгиланган бўлиб, уларнинг барчасини бевосита халқпарвар давлат барпо этиш йўлидаги ўзига хос қадамлар сифатида тавсифлаш мумкин.

Маълумки, Ўзбекистонда жамоатчилик назоратини замон талаблари даражасида йўлга қўйиш масаласига фақат сўнгги йилларда жиддий эътибор қаратила бошланди. Чунки мустақил ривожланишнинг дастлабки ўн йилликларида асосий эътибор миллий давлатчиликни шакллантириш, давлат ва бошқарув органлари фаолиятини ташкил этиш, турли соҳалардаги жараёнлар устидан давлат назоратини ўрнатишга қаратилган эди.

Бироқ фуқаролик жамияти институтлари ривожланмаган бундай шароитларда давлат назоратининг бир томонлама кучайиши ижтимоий-иқтисодий жараёнларга давлат органлари аралашувининг кенгайиб бориши, назорат қилувчи ташкилотларнинг ўзлари назоратдан четда қолиши, давлат идоралари ва уларнинг мансабдор шахслари билан жамоатчилик ўртасида конструктив мулоқатнинг йўқолиши сингари бир қатор салбий оқибатларни келтириб чиқарди.

Мамлакатда фуқаролик жамиятининг унсурлари ҳам ҳали шаклланмаганлиги, бу соҳада тажрибаларнинг етишмаслиги, янги жамиятнинг ҳуқуқий ва иқтисодий асослари шаклланмаганлиги каби долзарб муаммолар мавжуд эди. Чунки, том маънодаги фуқаролик жамияти институтлари мавжудлиги жамоатчилик назоратининг энг муҳим шартларидан ҳисобланади. Жамоатчилик назорати механизмларининг пайдо бўлиши турли жамоат ташкилотлари, хилма-хил оммавий ахборот воситалари ва фуқароларнинг фаоллиги ривожланиши билан чамбарчас боғлиқ.

Мамлакатимизда жамоатчилик назоратининг ҳуқуқий пойдеворини яратиш йўлидаги дастлабки ҳаракат сифатида 1991 йил қабул қилинган «Ўзбекистон Республикасида жамоат бирлашмалари тўғрисида»ги қонунни кўришимиз мумкин. Мамлакат тарихида илк бор фуқаролик жамияти институтлари-жамоат бирлашмаларининг мустақиллиги, уларнинг давлат ва ҳукуматдан алоҳида фаолият юритувчи ҳуқуқий субъект эканлиги эътироф этилди.

Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида “Давлат органлари ва мансабдор шахслар жамият ва фуқаролар олдида масъул”лиги белгилаб қўйилган бўлса ҳам, жамоатчилик назорати ҳақида қоидалар йўқ эди. Фақат 2014 йили Конституцияга киритилган ўзгартириш ҳамда қўшимчалар билан жамоатчилик назорати институтига конституциявий мақом берилди. Жумладан, Асосий қонуннинг 32-моддасига фуқароларнинг жамият ва давлат ишларини бошқаришдаги иштироки давлат органларининг фаолияти устидан жамоатчилик назоратини ривожлантириш ва такомиллаштириш йўли билан амалга оширилишини назарда тутувчи норма киритилди. Бу эса, ўз навбатида, давлат органлари фаолияти устидан таъсирчан жамоатчилик назоратини амалга оширадиган турли фуқаролик жамияти институтларини ривожлантиришга оид қонунчилик тизими шаклланишига замин яратди.

1991-2016 йиллар давомида Конституцияда қайд этилган асосий тамойиллар асосида давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш, фуқаролик жамияти ва жамоатчилик назоратини ривожлантиришга қаратилган бир қатор қонун ҳужжатлари қабул қилинди. Умуман олганда, мамлакатимиз тараққиётининг ушбу даврини фуқаролик жамиятини ривожлантириш ва жамоатчилик назоратининг ташкилий-ҳуқуқий асосларининг шакллантириш даври бўлган деб айтишимиз мумкин.

Жамоатчилик назоратининг изчил ривожланиши учун муҳим аҳамият касб этадиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қаторида “Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида”», “Нодавлат ноижорат ташкилотлари тўғрисида”, “Оммавий ахборот воситалари тўғрисида”, “Экологик назорат тўғрисида”, “Ижтимоий шериклик тўғрисида” ги қонунларни мисол келтириш мумкин. Жамоатчилик назоратининг самарадорлигини таъминлашда муҳим омиллардан бири давлат ҳокимияти органлари фаолиятининг шаффофлигидир. 2014 йилда қабул қилинган “Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари очиклиги тўғрисида” ги қонун давлат органлари очиклиги ва мансабдор шахсларнинг жамоатчилик олдида ҳисобдорлигини кучайтириш йўлидаги навбатдаги қадам бўлди².

Мутахассисларнинг таъкидлашича, 2016 йилга келиб мамлакатимизда турли соҳаларда жамоатчилик назоратини амалга ошириш билан боғлиқ бир қатор алоҳида қонунлар ва кўплаб қонун ҳужжатларида тегишли нормалар мавжуд эди. Бироқ жамоатчилик назорати ҳақида қоидаларнинг кўпи умумий хусусиятда бўлиб, ушбу назоратнинг турлари, уни амалга ошириш усул ва шакллари аниқлаштирилмаган, давлат органлари фаолияти ва қонунлар ижроси устидан самарали жамоатчилик назоратини амалга оширишнинг ҳуқуқий механизмлари яратилмаган эди. Бу ҳақда Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 22 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномасида ҳам алоҳида урғу берилган, давлат ва жамият бошқарувида жамоатчилик назоратини амалга оширишнинг таъсирчан ва амалий механизмларини жорий этиш мақсадида «Жамоатчилик назорати тўғрисида» ги қонунни қабул қилиш давр талаби экани зарурлиги таъкидланган эди.

2017 йилдан бошлаб мамлакатимизда жамоатчилик назорати институти ривожланишининг янги даври бошланди деб эътироф этиш мумкин. Буни давлатимиз раҳбарининг Фармони билан тасдиқланган 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси мисолида ҳам кўриш мумкин. Мисол учун, Ҳаракатлар стратегиясининг «Давлат ва жамият қурилиши тизимини такомиллаштиришнинг устувор йўналишлари» деб номланган биринчи йўналишида жамоатчилик бошқаруви тизимини такомиллаштириш кейинги беш йилликда рўёбга чиқарилиши лозим бўлган долзарб вазифалардан бири сифатида белгиланган ва бу йўналишдаги вазифалар қуйидаги чора-тадбирлар орқали амалга оширилиши кўрсатилган эди:

халқ билан мулоқотнинг самарали механизмларини жорий этиш;

жамоатчилик назоратини амалга оширишнинг замонавий шаклларини ривожлантириш, ижтимоий шерикликнинг самарасини ошириш;

фуқаролик жамияти институтларини ривожлантириш, уларнинг ижтимоий ва сиёсий фаоллигини ошириш;

маҳалла институтининг жамият бошқарувидаги ўрни ва фаолияти самарадорлигини ошириш;

оммавий ахборот воситаларининг ролини кучайтириш, журналистларнинг касбий фаолиятини ҳимоя қилиш³.

Мамлакатимиз раҳбарининг 2016 йил 28 декабрдаги “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлаш тизимини тубдан такомиллаштиришга доир чора-тадбирлар тўғрисида” ги Фармони асосида ташкил этилган Ўзбекистон Республикаси Президентининг Халқ

² 2014 йил 5 майда қабул қилинган «Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари очиклиги тўғрисида» ги ЎРҚ-369-сон Қонуни. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон

³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли Фармони билан тасдиқланган 2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 01.05.2021 й., 06/21/6217/0409-сон

қабулхоналари ва Виртуал қабулхонаси қисқа фурсат ичида аҳолини ўйлантириб келаётган долзарб масалалар ечимини топиш, давлат бошқаруви органлари билан фуқаролар ўртасида самарали ҳамкорликни йўлга қўйиш имконини берди. Барча ҳудудларда ишга туширилган халқ билан ошқора мулоқот қилишнинг бундай янги тизими жойлардаги долзарб муаммоларни ҳал қилиш, давлат органлари ва мансабдор шахсларнинг жамоатчилик олдида ҳисобдорлигини оширишга хизмат қилиб келмоқда. Масалан, Президентнинг Виртуал қабулхонаси ва Халқ қабулхоналарига келиб тушган мурожаатлар таҳлил қилинганда, қатор муаммолар билан бирга, аҳолига давлат хизматлари кўрсатиш борасида ҳам кўплаб ечимини кутаётган муаммолар мавжудлиги аниқланди.

2017 йил 12 декабрда Ўзбекистон Президентининг “Аҳолига давлат хизматлари кўрсатишнинг миллий тизимини тубдан ислоҳ қилиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони қабул қилинди ва ушбу ҳужжат асосида Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги Давлат хизматлари агентлиги ташкил этилди. Бу эса аҳолига барча соҳаларда қулай имкониятлар яратиш, ортқча оврагарчиликларга барҳам бериш йўлида ташланган яна бир муҳим қадам бўлди. Ш. Мирзиёев томонидан илгари сурилган «Халқ давлат идораларига эмас, балки давлат идоралари халқимизга хизмат қилиши керак» деган ғоя бу борада фаолият мезонига айланди.

Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазири Нозим Хусанов Ўзбекистонда 2021 йил 20 нафар мансабдор мажбурий меҳнатга йўл қўйгани учун улардан 1,9 миллиард сўм жарима ундирилганини маълум қилди. «Бугунги кунга келиб халқаро меҳнат ташкилоти расмий ҳисоботида Ўзбекистонда мажбурий меҳнат йўқлиги эътироф этилмоқда. Бу қувонарли. Бунга эришиш, мажбурий меҳнатга барҳам бериш жуда қийин кечди.⁴

Ўзбекистонда муносиб меҳнат тамойилларини амалиётга татбиқ этишда Халқаро меҳнат ташкилоти билан самарали ҳамкорлик ўрнатилганлиги, сўнгги йилларда Ўзбекистон ва Халқаро меҳнат ташкилоти ўртасида мажбурий меҳнатга қарши курашиш, меҳнат ҳуқуқларига риоя этилишини мониторинг қилиш, меҳнат соҳасига оид халқаро стандартларни жорий этиш борасида тизимли ишлар амалга оширилди.

Ўзбекистонда муносиб меҳнат бўйича 2021-2025 йилларга мўлжалланган янги Мамлакат дастури БМТнинг Ўзбекистон учун барқарор ривожланиш мақсадлари соҳасида ҳамкорлик дастурига тўлиқ мос келади ва Ўзбекистон дунёдаги бундай дастурни қабул қилган биринчи мамлакат ҳисобланади, – деди Халқаро меҳнат ташкилоти Бош директори Г.Райдер.

Янги Мамлакат дастурининг қабул қилиниши ўзаро манфаатли муносабатларимизнинг натижаси бўлиб, ҳамкорликни янги bosқичга олиб чиқди, – деб таъкидлади Халқаро меҳнат ташкилотининг Европа ва Марказий Осиё мамлакатлари бўйича минтақавий бюроси директори Х.Коллер⁵.

2017 йил 22 декабрида мамлакатимиз тарихида биринчи марта давлат раҳбари томонидан Олий Мажлисга йўллаган Мурожаатномада, жумладан, мамлакатимиз фуқаролари давлат ва жамият ҳаётига дахлдор муҳим масалалар бўйича ўз фикрларини билдиришлари учун интернет тармоғида «Менинг фикрим» деб номланган махсус портал ташкил этиш мақсадга мувофиқ эканлиги алоҳида таъкидлаб ўтилган эди. Хусусан, демократиянинг илғор механизми сифатида жамоа бўлиб электрон мурожаат киритиш тартибини жорий қилиш ҳамда бир гуруҳ фуқаролар томонидан илгари сурилган ташаббусларни Олий Мажлис ёки халқ депутатлари Кенгашлари кўриб чиқиши мажбурий экани қонунда белгилаб қўйилиши лозимлиги таъкидланган эди. Ҳозирги кунда фуқароларнинг муҳим қарорлар қабул қилиш жараёнида иштирокини кенгайтириш ҳамда қонун ҳужжатлари ва Президент топшириқларини бажариш бўйича

⁴ <https://daryo.uz/k/2022/05/22/otgan-yili-20-nafar-mansabdor-majburiy-mehnatga-yol-qoygani-uchun-ulardan-19-mlrd-jarima-undirilgan-mehnat-vaziri/>

⁵ <https://yuz.uz/news/xalqaro-mehnat-tashkiloti-ozbekistonda-mehnat-munosabatlari-tizimi>

жамоатчилик назоратини ташкил этишга қаратилган «Mening fikrim» ва «Jamoatfikri.uz» сингари бир қатор веб- порталлар ишлаб турибди.

2018 йил 12 апрелда «**Жамоатчилик назорати тўғрисида**»ги Қонуннинг қабул қилиниши фуқароларининг давлат органлари фаолиятиустидан жамоатчилик назоратини амалга ошириш орқали жамият ва давлат ишларини бошқаришга бўлган конституциявий ҳуқуқларини рўёбга чиқаришда муҳим аҳамият касб этмоқда. Хусусан, ушбу Қонунда:

давлат органларига мурожаатлар ва сўровлар, давлат органларининг очик ҳайъат мажлисларида иштирок этиш, жамоатчилик муҳокамаси, жамоатчилик эшитуви, жамоатчилик мониторинги, жамоатчилик экспертизаси, жамоатчилик фикрини ўрганиш;

фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан ижро этувчи ҳокимият органларининг, бошқа ташкилотлар ва муассасаларнинг ҳисоботларини эшитиш каби жамоатчилик назоратини амалга ошириш шакллари аниқ белгилаб қўйилди.

Қонунда жамоатчилик назорати субъектлари, объекти, асосий принциплари, шакллари, жамоатчилик назорати субъектларининг ҳамда давлат органларининг жамоатчилик назорати соҳасидаги ҳуқуқ ва мажбуриятлари, жамоатчилик назоратининг натижалари, ушбу қонунни бузганлик учун жавобгарлик масалалари ўз ифодасини топган⁶.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 4 июлдаги «Давлат органлари ҳузурида Жамоатчилик кенгашлари фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори мамлакатимизда мустақил фуқаролик институтларини ривожлантириш, давлат органларининг фуқаролар билан яқин ҳамкорлигини йўлга қўйиш, давлат органлари фаолияти устидан таъсирчан жамоатчилик назоратини ўрнатиш юзасидан комплекс чора- тадбирларни белгилагани билан ҳам муҳим аҳамият касб этади.

Кейинги йилларда давлат ва жамият ҳаётида фуқаролар иштирокини фаоллаштириш, жамоатчилик назоратини кучайтиришга қаратилган ўнлаб қонун ҳужжатлари қабул қилинди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Савдо ва хизмат кўрсатиш соҳасидаги ҳисоб-китоблар тизимига замонавий ахборот технологияларини жорий қилиш ҳамда ушбу соҳада жамоатчилик назоратини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони (06.09.2019), «Мамлакатимизда ижтимоий-иқтисодий соҳадаги ислохотлар устидан жамоатчилик назорати самарадорлигини, шунингдек, фуқароларнинг демократик ўзгартиришлардаги фаоллигини оширишга оид қўшимча чора- тадбирлар тўғрисида»ги (04.10.2019) ҳамда «Конституция ва қонун устуворлигини таъминлаш, бу борада жамоатчилик назоратини кучайтириш ҳамда жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш бўйича қўшимча чора- тадбирлар тўғрисида»ги (13.12.2019) Қарорлари шунга мисол бўлади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Жамоатчилик палатасини ташкил этиш тўғрисида» 2020 йил 16 апрелдаги Фармони жамоатчилик назоратини янада ривожлантириш борасида фаолиятни сифат жиҳатдан янги даражага кўтаришда жиддий аҳамият касб этадиган муҳим ҳужжат бўлди. Бугунги кунда Жамоатчилик палатаси давлат ва фуқаролик жамияти институтларининг ҳамкорлигини таъминлаш орқали уларнинг жамият ва давлатни ривожлантиришга қаратилган фаолиятини бирлаштириш, аҳолининг ижтимоий фикрини тизимли ўрганиб, жойларда жамоатчиликни ташвишлантираётган долзарб масалаларни муҳокама қилиш билан шуғулланмоқда. Жамоатчилик назоратининг ташкилий-ҳуқуқий асосларини кучайтиришга қаратилган бундай долзарб қонунларни қабул қилиш билан бир қаторда ўтган йиллар мобайнида қабул қилинган кўплаб қонун ҳужжатларига давр талабидан келиб чиқиб, муҳим ўзгаришлар киритилди.

2019 йил 29 августда бир қатор муҳим қонунларга, хусусан, «Давлат тасарруфидан чиқариш ва

⁶ 2018 йил 12 апрелда қабул қилинган «Жамоатчилик назорати тўғрисида»ги Қонун.

хусусийлаштириш тўғрисида»ги, «Озиқ-овқат маҳсулотининг сифати ва хавфсизлиги тўғрисида»ги, «Ўсимлик дунёсини муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш тўғрисида»ги, «Ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш тўғрисида»ги, «Ўрмон тўғрисида»ги, «Радиациявий хавфсизлик тўғрисида»ги, «Психиатрия ёрдами тўғрисида», «Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиқлиги тўғрисида»ги қонунлар ҳамда Бюджет кодексига жамоатчилик назоратини кучайтиришга қаратилган ўзгартириш ва қўшимчалар киритилди. Мазкур ўзгартиришларга мувофиқ, Ўзбекистон фуқаролари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, жамоат ташкилотлари ва оммавий ахборот воситаларига юқорида кўрсатилган қонун ҳужжатлари тартибга солувчи соҳаларда жамоатчилик назоратини амалга ошириш ҳуқуқи берилди.

Бюджетни шакллантириш ва уни ижросини таъминлаш жараёнларида жамоатчилик назоратини амалга ошириш ҳам бу соҳадаги муҳим йўналишлардан биридир. Чунки, бюджет соҳасидаги қарорлар фуқароларнинг бевосита турмуш даражасига таъсир кўрсатади, бу жараёнда фуқароларнинг иштироки давлат идораларининг бюджетни шакллантириш ва ижро этиш интизомини кучайтиришга хизмат қилади, жамоатчилик назорати давлат маблағларининг оқилона сарфланишини таъминлайди. Шу сабабли ҳам Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 22 августда «Бюджет маълумотларининг очиқлигини ва бюджет жараёнида фуқароларнинг фаол иштирокини таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ҳамда 2021 йил 13 апрелида «Бюджет жараёнида фуқароларнинг фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги қарорлари қабул қилинди. Сўнгги қарорга мувофиқ, 2021 йил май ойидан синов сифатида 14 та туман (шаҳар)да бюджет харажатларининг 5 фоизи жамоатчилик фикри асосида шакллантирилган тадбирларни молиялаштиришга йўналтирилиши белгиланди. 2021 йил 1 июлдан жамоатчилик фикри асосида шакллантирилган тадбирларни молиялаштиришга ажратилган туман (шаҳар)лар бюджетлари қўшимча маблағларининг энг кам миқдори 10 фоиздан 30 фоизга оширилади. Бундай янги тартиб 2022 йил 1 январдан эътиборан мамлакатнинг барча ҳудудларда босқичма-босқич жорий этилиши белгилаб қўйилди. Бунда айниқса, янги сайланган Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг лавозимга киришиш тантанали маросимига бағишланган Олий Мажлис палаталари қўшма мажлисидаги нутқида ҳамда Конституция куни муносабати билан байрам табригида билдирилган таклифларига асосий эътибор қаратилди.

Президентимиз таъкидлаганларидек, “айни вақтда биз Конституциямиз нормаларини ҳаётга тўла татбиқ этиш, жамиятда қонун ва адолат устуворлигини, инсон ҳуқуқ ва манфаатлари, унинг кадр-қимматини янада самарали таъминлаш борасида ҳали кўп иш қилишимиз кераклигини яхши тасаввур қиламиз. Олдимизда турган вазифаларни амалга ошириш учун Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси доирасида кенг қўламли ислохотларимизни изчил давом эттирамиз.

Аввало, Стратегияда белгиланган мақсад ва вазифаларни ҳаётга жорий этишнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини яратиш, демократик янгиланишларни кучайтиришга алоҳида эътибор қаратамиз. Парламент ва маҳаллий кенгашлар ваколатларини янада кенгайтириш, ижро органлари устидан вакиллик назоратини кучайтириш, сиёсий партиялар ва жамоат ташкилотлари билан ҳамкорликни такомиллаштириш бўйича комплекс чора-тадбирлар амалга оширилади. Айниқса, ҳудудларни ривожлантиришда маҳаллий кенгашлар ролини ошириш, фуқаролик жамияти институтларининг самарали фаолияти учун зарур шароитлар яратиш эътиборимиз марказида бўлади”.

Бугунги кунда мамлакатимизда Янги Ўзбекистонни барпо этиш, эркин ва адолатли фуқаролик жамиятини ривожлантиришга қаратилган ўзаро боғлиқ ва моҳиятан бир-бирини тақозо этувчи туб демократик сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий-ҳуқуқий ислохотлар амалга оширилмоқда ва шу билан бирга, глобаллашув, рақамлаштириш, иқлим ўзгариши ва жадал ўзгариб бораётган давр талаби асосида мамлакатни янада модернизация қилиш, тинчлик, барқарорлик ва миллий

мустақилликни мустаҳкамлаш борасида ўта долзарб янги вазифалар кун тартибига кўйилмоқда.

Янги Ўзбекистонни ривожлантириш стратегиясида мамлакатни модернизация қилишнинг етти йўналиши бўйича 50 дан ортиқ кодекс, қонун, стратегия, концепция ва дастурлар қабул қилиниши зарурлиги кўзда тутилгани, 100 дан ортиқ бошқа ташаббуслар илгари сурилгани ҳам буни яққол тасдиқламоқда. Мазкур масалалар “Инсон кадри учун” деган устувор тамойилни тўлиқ амалга оширишга қаратилганки, бунда амалда бўлган “давлат – жамият – инсон” тамойилини “инсон – жамият – давлат” тамойилига ўзгартириб, унинг ҳуқуқий жиҳатдан мустаҳкамлаш заруратини белгилайди.

Иккинчидан, иқтисодий ислоҳотлар жараёнида инсон манфаатларини таъминлаш бош мезон бўлиши керак. Бу – халқпарвар давлат барпо этишнинг энг муҳим шартидир.

Учинчидан, “Жамият – ислоҳотлар ташаббускори” деган эзгу ғоя доирасида Асосий қонунимизда фуқаролик жамияти институтларининг ўрни ва мақомини конституциявий жиҳатдан мустаҳкамлаш магистрлик диссертация мавзусининг долзарблиги ва аҳамиятини белгилайди.

Тўртинчидан, ҳозирги кунда Ўзбекистон ижтимоий давлат ва адолатли жамият қуриш сари дадил бормоқда. Тараққиёт стратегиясида белгиланган “Янги Ўзбекистон – ижтимоий давлат” принципини ҳаётга татбиқ этиш бўйича конституциявий нормани мустаҳкамлаш масалалари илмий тадқиқотлар даражасига кўтарилган долзарб вазифадир. Жаҳон тажрибасига кўра, ижтимоий давлат – бу рақобатли бозор иқтисодиёти, турли пандемия ва эпидемиялар шароитида ўз фуқароларига маълум бир минимал фаровонликни кафолатлайдиган давлат, деганидир.

Шунингдек, инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича амалдаги тизимнинг самарасини ошириш мақсадида Конституциямизда болалар меҳнатига йўл қўймаслик, ногиронлар, кекса авлод вакиллариининг ҳуқуқларини ишончли ҳимоя қилиш масалаларини конституциявий даражада мустаҳкамлаб қўйиш ҳам мақсадга мувофиқдир.

Юқоридаги таҳлилий фикрларни инобатга олган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Асосий Қонуни давлат бошқаруви ва инсон ҳуқуқларини таъминлашга оид ўзгаритириш ва қўшимчалар киритилиш давр талаби сифатида қуйидагилар тақлиф этилади:

Фуқаролик жамияти институтининг ўрни ва мақомини конституциявий жиҳатдан мустаҳкамлаш давр талаби. Давлатимиз раҳбарининг 2020 йил 24 январдаги Олий Мажлисга Мурожаатномасида «Жамият-ислоҳотлар ташаббускори» деган эзгу ғоянинг илгари сурилиши мамлакатимизда демократик ислоҳотларни амалга оширишда нодавлат нотижорат ташкилотлар ҳамда фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари фаоллигини оширишда муҳим кадам бўлди. Мамлакатимизда фуқаролик жамияти институтлари фаолиятини янги босқичга олиб чиқиш, бу соҳада ҳуқуқий ўзгаришлар қилиш заруриятини тақозо этмоқда. Асосий қонунимизда фуқаролик жамияти институтларининг ўрни ва мақомини конституциявий жиҳатдан мустаҳкамлашни бугунги даврнинг ўзи талаб этмоқда.

Иккинчидан, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 53-моддасига асосан, хусусий мулк бошқа мулк шакллари каби дахлсиз ва давлат ҳимоясидадир. Мулкдор фақат қонунда назарда тутилган ҳолларда ва тартибдагина мулкидан маҳрум этилиши мумкин.

Хусусий мулкни ҳимоя қилиш ва мулкдорлар ҳуқуқларининг Конституцияда кафолатланган дахлсизлигини таъминлаш борасида бир қатор норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар мавжуд бўлиб, уларнинг ижросини янада кучайтириш, мансабдор шахсларнинг қонун ҳужжатларини бузганлиги учун жавобгарлигини янада ошириш мақсадида 2019 йил 13 августда Президентимиз томонидан “Хусусий мулкни ҳимоя қилиш ва мулкдорлар ҳуқуқларининг кафолатларини кучайтириш, тадбиркорлик ташаббусларини қўллаб-қувватлаш борасидаги ишларни ташкил қилиш тизимини тубдан такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар, шунингдек,

тадбиркорлик субъектларининг молиявий ресурслар ва ишлаб чиқариш инфратузилмасидан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш тўғрисида”ги ПФ-5780-сонли Фармон қабул қилинган.

Фармонга асосан Бош прокуратура ва Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакил зиммасига хусусий мулкдорларга уларнинг ҳуқуқларини бузган ҳолда зарар етказилишига, шу жумладан мулк ҳуқуқини ноқонуний чеклаш ва (ёки) ундан маҳрум қилиш, хусусий мулкка, жумладан аввал хусусийлаштирилган мулкка тажовуз қилиш, мулкдорга қасддан номақбул шартларни, шу жумладан мулкни ёки мулкрий ҳуқуқни топширишга доир асоссиз талабларни қўйиш, шунингдек, мулкни олиб қўйиш ёхуд мулк эгасини шахсий мулк ҳуқуқидан воз кечишга мажбур қилишга йўл қўйилмаслиги устидан тизимли назорат (контроль) ўрнатиш ва мансабдор шахслар томонидан суиистеъмол ва қонунбузарлик ҳолатларининг олдини олиш ва бунга йўл қўймаслик юзасидан зарур чораларни кўриш вазифаси юклатилди.

Шунингдек, Вазирлар Маҳкамаси “Хусусий мулкни ҳимоя қилиш ва мулкдорлар ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига ва бошқа қонун ҳужжатларига мулкдорларнинг хусусий мулк дахлсизлиги, ўзига тегишли бўлган мол-мулкка мустақил эгалик қилиш, фойдаланиш ва тасарруф этиш ҳуқуқларини ҳимоя қилиш кафолатларини янада кучайтириш, мулкдорларга давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун олиб қўйилган ер майдонининг бозор қийматида тўлиқ қопланишини назарда тутувчи ўзгартириш ва қўшимчалар тўғрисида тақлифлар киритиши белгиланган эди.

Хорижий тажриба эса шуни кўрсатадики, хорижий давлатлар конституцияларида хусусий мулк ҳуқуқи инсоннинг конституциявий ҳуқуқларидан бири сифатида эътироф этилади. Шу боис хусусий мулкни ҳимоя қилиш ва амалга оширишда конституциявий кафолат зарур ҳамда самарали усули ҳисобланади.

Тараққиёт стратегиясида ўз аксини топаётган, адолатли ва халқпарвар давлат барпо этишда муҳим аҳамият касб этадиган вазифаларни амалга ошириш учун, аввало, янги конституциявий макон ҳамда янада мустаҳкам қонунчилик базасини амалга ошириш лозим.

Шу билан бирга, кўплаб давлатлар тўртинчи саноат инкилобига қадам қўяётган шароитда Ўзбекистоннинг рақобатбардошлигини амалда таъминлаш, шунингдек, ахборотлашган жамиятни шакллантириш мақсадида давлат томонидан ахборот технологиялари ва “рақамли конституциявий институтлар”дан фойдаланишни қўллаб-қувватлашнинг конституциявий-ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлаш зарурати сиёсий партиялар, ННТлар томонидан ҳам тақлиф этилаётгани бежиз эмас.

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев ташаббуси билан бошланган ислохотларнинг янги босқичида давлат бошқаруви тизими самарадорлигини ошириш, давлат органлари фаолиятининг очиқлиги ва уларнинг жамият олдида ҳисобдорлигини таъминлаш ҳамда ижтимоий-сиёсий жараёнларда фуқаролар иштирокини кучайтиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Президентимиз илгари сурган «Халқ давлат идораларига эмас, балки давлат идоралари халқимизга хизмат қилиши керак» ҳамда «Қонунларнинг ягона манбаи ва муаллифи халқ бўлиши лозим» сингари ғоялар жамиятимизда жамоатчилик назоратининг таъсир доирасини янада кенгайтиришга, аҳолининг муҳим қарорлар қабул қилиш жараёнида бевосита иштироки фаоллашувига хизмат қилмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қонидаси бўлиши керак.– Т.:Ўзбекистон, 2017. – Б.104.
2. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. –

Т.: Ўзбекистон, 2017. – Б.488.

3. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Т.: Ўзбекистон, 2017. – Б.592.
4. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2020 йил 24 январдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси
5. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг мамлакат Конституцияси қабул қилинганлигининг 29 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисидаги Фармони, 28.01.2022 йилдаги ПФ-60-сон. <https://lex.uz/uz/docs/5841063>
7. Жамоатчилик назорати тўғрисидаги қонун, Тошкент шаҳри, 2018 йил 12 апрель №ЎРҚ-474
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 17 январдаги “Аҳоли муаммолари билан ишлаш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПФ-5633-сон Фармони.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 июндаги “Оммавий ахборот воситалари мустақиллигини таъминлаш ҳамда давлат органлари ва ташкилотлари ахборот хизматлари фаолиятини ривожлантириш бўйича кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” ПҚ-4366-сон қарори.